

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Voort met de rechtsstaat: letter én geest
Lawson, R.A.

Citation

Lawson, R. A. (2023). Voort met de rechtsstaat: letter én geest. *Liberaal Journaal*, (december 2023), 12. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3718940>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3718940>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

“...FROM THE FACT THAT THE RULE OF LAW IS A LIMITATION UPON ALL LEGISLATION, IT FOLLOWS THAT IT CANNOT ITSELF BE A LAW IN THE SAME SENSE AS THE LAWS PASSED BY THE LEGISLATOR...”

VOORT MET DE RECHTSSTAAT: LETTER ÉN GEEST

door Rick Lawson

Juni 2019: Boris Johnson tracht met allerlei constitutionele chicanes het Brexit-debat naar zijn hand te zetten. Het brengt de Britse journalist Gaby Hinsliff in *The Guardian* tot een ver-zuchting: ‘Without wanting to be melodramatic, it is in days like these that you realise how many democratic norms rely on an understanding that those in power will do the decent thing.’

Het is een wijsheid van alle tijden. De regels kunnen prachtig zijn, maar de vraag is wat er in de praktijk van terecht komt. Dat geldt voor contracten en huwelijkse voorwaarden evengoed als voor wetten en verdragen. En dat geldt al helemáál voor de rechtsstaat. Van de pijlers waarop het naoorlogse Europa rust – de NAVO, de interne markt en de trits mensenrechten, democratie en rechtsstaat – zijn juist de immateriële waarden sterk afhankelijk van de politieke cultuur van een land. Staat niemand boven de wet? Is er ruimte voor tegenspraak, wordt erkend dat ook de minderheid legitieme belangen heeft, dat men een publieke functie bekleedt om het algemeen belang te dienen en niet om de eigen zakken te vullen, dat de rechter soms het laatste woord heeft?

Op dit punt is de consensus in Europa ver te zoeken. Al 15 jaar maakt Viktor Orbán school met zijn *illiberal democracy*. De rechtgeaarde liberale lezer vindt dat ongetwijfeld een *contra-dictio in terminis*, maar feit is dat een groeiend aantal politici niet veel op heeft met de hierboven omschreven deugden. Zekerheidshalve heb ik het inleveren van dit stukje vertraagd totdat de eerste uitslagen van de Poolse verkiezingen binnen kwamen. Gelukkig, het ziet er naar uit dat ons thema er nog toe doet. Maar hoe lang nog, als iedere verkiezing in wezen een referendum is over de vraag of we nog even doorgaan met de rechtsstaat?

Eén lichtpuntje is er wel. Alle juridische en politieke procedures, met name tegen Polen en Hongarije, hebben de rechtsstaat scherper in kaart gebracht. Er ligt inmiddels een flinke stapel jurisprudentie over de rechterlijke onafhankelijkheid. De gereedschapskist is aangevuld: de EU kijkt systematisch naar de *rule of law* in de lidstaten, en kan nu ook financiële maatregelen treffen als in een lidstaat de rechtsstaat wordt aangetast.

Maar uiteindelijk valt de rechtsstaat niet te stutten met regels en procedures alleen; het is ook zaak dat de machthebbers bereid zijn, om met Hinsliff

te spreken, ‘to do the decent thing.’

Het omgekeerde is óók waar. Dat laat de *Venice Commission* van de Raad van Europa zien in haar advies eerder dit jaar over de onafhankelijkheid van de Nederlandse rechterlijke macht. Het gaat dan om zaken als de benoeming van leden van de Raad voor de Rechtspraak – door de minister – en van de besturen van de gerechten – ook door de minister. De Venetië Commissie constateert dat Nederland een sterke rechtsstatelijke cultuur heeft, met tal van informele waarborgen. Dat is essentieel, zegt de Commissie. Maar – en dan komt het – ‘informal norms should not substitute formal safeguards altogether’. In Nederland zijn we wel érg goed van vertrouwen; bevoegdheden zullen vast wel wijs worden uitgeoefend. Symptomatisch is dat de Grondwet niet met zoveel woorden de rechterlijke onafhankelijkheid beschermt. De Commissie dringt dan ook aan op concrete wettelijke waarborgen. Want wie beschermt onze rechtsstaat als de stemming omslaat, en een nieuwe minister *niet* genegen is om ‘the decent thing’ te doen? Europa?

Rick Lawson is hoogleraar Europees recht aan de Universiteit Leiden.

